

Jocs per estimular la consciència fonològica

Educació infantil
i cicle inicial d'educació
primària

1. Jocs d'escoltar

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Per què treballar la consciència fonològica?

A les aules d'educació infantil es fan un gran nombre d'activitats per augmentar la consciència lingüística de l'alumnat, tot utilitzant la llengua de forma significativa.

Sovint, cercant aquesta significativitat de les paraules, i del discurs en general, podem deixar una mica de banda la consciència dels fonemes. S'ha comprovat que un bon nivell de consciència fonològica a principis de primària esdevé un potent determinant en l'èxit que els alumnes poden tenir en l'aprenentatge de la lectura.

Us fem a mans un programa d'activitats, seqüenciades de menor a major complexitat, pensades per treballar en forma de jocs la consciència fonològica de l'alumnat de segon cicle d'educació infantil i principis de l'educació primària.

Aquest programa engloba des de la consciència dels sons que ens envolten fins a la noció i l'ordenació de la frase.

Metodològicament, s'ha de concebre com un programa on els reptes fonològics es presenten de forma gradual i on les noves activitats es poden fer en base al que prèviament s'ha introduït i practicat.

Totes les sessions han de ser breus, però constants, i han de seguir l'ordre en què estan presentades.

Aquest programa de jocs ha de divertir els nens, i, a més, mantenir el seu interès i facilitar-los, amb materials que els agradin, que puguin recordar, pensar i repetir allò que han treballat, i que el que aprenguin, pugin generalitzar-ho més enllà del context immediat d'aprenentatge i malgrat el pas del temps.

El recull és una adaptació al català del programa "Phonemics Wareness in Young Children", de Marylin J. Adams, Barbara R. Foorman, Ingvar Lundberg i Terri Beeler.

Aquesta adaptació l'ha fet l'Enriqueta Garriga i forma part d'una llicència d'estudis del Departament d'Ensenyament de la Generalitat.

Seqüència d'activitats:

1. Jocs d'escoltar	5. Sons inicials i finals
2. Rimes	6. Fonemes
3. Paraules i frases	7. Introducció a les lletres i lletrejar
4. Consciència de síl·laba	

Jocs d'escoltar

Escoltar sorolls i sons (que no siguin de la parla) és relativament senzill i natural per la gent que sap parar atenció. I aquest és el principal objectiu que es pretén amb aquests jocs d'escoltar inicials: introduir els infants a l'art d'escoltar de forma activa, atenta i analítica.

S'ensenya els nens a escoltar els sorolls de la vida quotidiana, com la remor del vent, el brunzit de l'aire condicionat o del ventilador o el soroll de les tisores quan tallen. Amb els ulls tancats, cal que identifiquin els sons, i recordin l'ordre en el qual els han sentit i en localitzin les fonts sonores.

Un cop s'ha establert la naturalesa dels jocs, es demana que els nens facin activitats similars utilitzant llenguatge en lloc de sorolls de l'ambient. Per exemple, se'ls demana que escoltin poemes o contes que els són molt familiars i, de tant en tant, les paraules que els són més familiars són substituïdes per altres sense sentit. Per detectar aquests canvis, els nens aprenen a escoltar no allò que esperen sinó allò que "senten". En aquest sentit, se'ls introdueix en l'art d'escoltar activament, atentament i analíticament.

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: Escoltant sorolls

	Objectiu Permetre als infants explorar les seves capacitats per escoltar i practicar-les centrant la seva atenció en determinats sorolls.
	Material Reproductor MP3 amb sons enregistrats, objectes per produir els sorolls que se seleccionin, espais web amb sons, vídeos de sons.
	Activitat El nostre món està ple de sons i sorolls. A través d'aquest joc, els nens descobriran que, si escolten, poden sentir sorolls de fora, de dintre i fins i tot produïts per ells mateixos. Abans de començar el joc, parreu de la diferència entre escoltar amb els ulls tancats i amb els ulls oberts. A continuació, demaneu als infants que s'asseguin amb els ulls tancats i que escoltin uns moments. Després de pocs minuts, convida-los a dir els diferents sorolls que han escoltat. Els nens aprendran ràpidament a escoltar activament. Els sons que poden escoltar poden ser: • piular d'ocells • degoteig d'una aixeta • branques dels arbres • respiració • ventilador • soroll que fem en empassar • motor de cotxes • brunzit de les mosques • tic-tac del rellotges • batec del cor • vent bufant... A continuació es dona una llista força exhaustiva de sons que es poden reproduir i que es donen en diferents ambients on es pot treballar aquesta activitat amb els infants. No es tracta de fer-los tots, sinó d'anar-los variant segons el vostre criteri i de forma intercalada. Sorolls produïts pel propi cos: • Mans: picar fort, picar fluix, fer la pluja, petar els dits, fregar-se les mans, picar-se diferents parts dels cos, picar amb els punys tancats, sorolls de rascar amb les ungles, fregar els dits, gratar-se. • Peus: produir sorolls fregant els peus, caminar, córrer, saltar, picar... • Boca: parlar, tossir, cridar, badallar, picar les dents, petar els llavis, fregar-se les dents, fer soroll amb la llengua contra el paladar, bufar fort, fer petons, xiular, plorar, roncar, esternudar, parlar... • Nas: inspirar i expirar fort, tapant un forat o l'altre, mocar-se... • Cor: fer córrer i saltar els nens i per parelles que s'escoltin els batec del cor. Sorolls produïts en el medi ambient: • Sorolls de la classe: veus dels nens i nenes, veu dels adults, llapis que cau, cadira que s'arrossega, taula que es mou, soroll del guix en escriure, soroll de l'esborrador, soroll de les tisores en tallar paper i altres materials, rebregar paper... • Sorolls de l'escola: un cop de porta, el timbre de la porta, la cadena del wàter, una aixeta oberta, pedres del pati, el telèfon, els infants d'altres classes... • Sorolls del carrer: la botzina dels vehicles (cotxe, camió, moto...) les sirenes d'alguns cotxes (bombers, ambulància, policia...), soroll dels vehicles (posant el motor en marxa, frenant...), el camió de butà, les campanes de l'església, soroll d'obres (perforadora, excavadora, grua...)... • Sorolls de la natura: ocells, animals domèstics, insectes (mosques, abelles, grills...), vent quan bufa, arbres, mar, trons, foc... • Sorolls de la casa (es poden registrar i reproduir): timbre, sorolls de la porta (grinyolar, petar...), trituradora, màquina de rentar, cafetera, olla a pressió, aixeta, coberts, plats, gots, aparell de triturar, bullir de l'olla, fregir, la ràdio, el televisor, la dutxa, la màquina d'afaitar...

	Sorolls produïts per instruments musicals: • Triangle, pandereta, pandero, caixa xinesa, cascavells, flauta, xilofon, claus, campanetes, xinxines...
	Recursos a la xarxa • <u>Espai on podem trobar sons</u> • <u>Vídeo amb els sons dels animals</u> • <u>Vídeo d'endevinar sons</u> • <u>Vídeo de sons del cos humà</u> • <u>Vídeo de sons de la natura</u> • <u>Vídeo de sons de la casa</u> • <u>Vídeo de sons d'instruments musicals</u>

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: Escoltant seqüències de sorolls

	Objectiu Desenvolupar les habilitats de memòria auditiva a partir de seqüències de sorolls i sons del llenguatge.
	Material Reproductor MP3 amb sons enregistrats, espais web amb sons, vídeos de sons, objectes que facin sorolls diferents i atractius per als infants com: • picar la taula • bufar • xiular • treure aire pel nas • picar de mans • tancar una cartera • guixar un paper • estossegar • arrugar paper • tallar amb ganivet • tallar amb tisores • deixar caure objectes • tamborinar amb els dits • menjar una poma • estripar paper • martellejar • saltar • mastegar xiclet • obrir i tancar finestres o persianes • vessar líquids • tocar al timbre • refregar les mans • esgarrapar • tancar un llibre de cop • fer punta a un llapis • trencar una galeta • girar un interruptor • caminar • soroll de petjades • escriure amb llapis • escriure amb guix • moure cullera en un got • doblegar paper • caminar de puntetes • petar els dits
	Activitat En aquest joc es demana als nens, en primer lloc, que identifiquin els sons de forma aïllada i després que identifiquin cadascun d'ells en una seqüència de sons. Ambdós aspectes són molt importants per preparar-los per als propers jocs amb llenguatge. Els infants es taparan els ulls amb les mans mentre es fa un soroll familiar com tancar la porta o caminar. Escoltant atentament i sense mirar, cal que els infants intentin identificar el soroll. Quan han entès el joc, es produiran dos sorolls, un darrere l'altre. Sense mirar, han d'intentar endevinar els dos sorolls seqüenciats dient: "He sentit dos sorolls. El primer que he sentit era... i el segon..." Després que els nens són capaços de treballar amb dos sorolls, es poden produir sèries de més de dos sorolls seqüenciats i novament es demana als nens que endevinin. Recordeu-vos de donar a cada infant l'oportunitat de participar mentalment en aquest joc; és important dissuadir els nens de donar en veu alta les seves respostes mentre encara han d'acabar d'escoltar les sèries. A més a més, tant per facilitar la participació de tot el grup com per poder valorar les respostes individuals, cal que de forma imprevisible i aleatòria demaneu la resposta o al grup o a un alumne en concret, segons el vostre criteri.

	Nota Donada la importància de les habilitats que s'exerciten en aquest joc, cal que tingueu una cura especial a anotar el progrés i les dificultats de cada nen. Cal "crear" altres oportunitats per poder treballar i reforçar els nens que tinguin problemes en el concepte de seqüència o a expressar les seves respostes.
	Recursos a la xarxa • <u>Espai on podem trobar sons</u> • <u>Vídeo amb els sons dels animals</u> • <u>Vídeo d'endevinar sons</u> • <u>Vídeo de sons del cos humà</u> • <u>Vídeo de sons de la natura</u> • <u>Vídeo de sons de la casa</u> • <u>Vídeo de sons d'instruments musicals</u>

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: Patufet, on ets?

	Objectiu Estimular una bona predisposició de l'infant a escoltar de forma atenta i sensible.
	Activitat Mentre que els jocs inicials estan pensats per desenvolupar l'habilitat dels infants per escolat de forma selectiva, aquest intenta ajudar els infants a localitzar la font sonora no-més a partir de l'audició. Animeu als nens i nenes a asseure en cercle. Un alumne, amb els ulls tapats, ha de situar-se en el centre del cercle assegut o estirat. Mentre, un altre infant cal que faci de "Patufet". En Patufet se situa en qualsevol lloc de la classe o de la sala i fa el soroll d'un animal (per exemple: "bup, bup", "muuu", "miau..."). El nen o nena que està al mig del cercle ha d'assenyalar cap on és en "Patufet"; a més a més, ha de provar de dir el nom de la part de la sala on ha anat en Patufet, dient p. ex. en Patufet està estirat al terra o dret sobre una cadira. L'objectiu és localitzar d'on ha vingut el soroll. Quan el nen o nena que està en el mig del cercle ha dit d'on venia el soroll, qui feia de Patufet passa a ocupar el seu lloc i es designa un altre Patufet.
	Variacions Els infants poden utilitzar uns altres sorolls diferents als dels animals, potser sons o expressions vinculats a un tema particular que s'està treballant a la classe.
	Recursos a la xarxa • Conte d'en Patufet • Conte d'en Patufet a "una mà de contes"

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: Amagant el despertador

	Objectiu Localitzar un soroll que cada moment es barreja fàcilment amb els sorolls de l'ambient i que per tenir èxit per localitzar-lo, cal que els nens i nenes desenvolupin i incrementin la seves habilitats per mantenir una escolta atenta en el temps.
	Material Un rellotge despertador o un temporitzador (cal que es pugui sentir de forma perceptible el tic-tac).
	Activitat Demaneu a un nen o nena que es tapi els ulls. Mentre té els ulls tapats, amagueu un despertador o temporitzador. Un cop amagat, el nen o nena es destapa els ulls i ha d'intentar trobar el despertador guiant-se pel tic-tac. Durant la recerca, tots els altres infants han d'estar absolutament callats, intentant no donar cap pista.

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: Qui diu què

	Objectiu Escoltar un soroll determinat i aparellar-lo amb la seva font sonora.
	Material Una col·lecció d'animals de joguina o fotografies i dibuixos d'animals.
	Activitat En aquesta activitat, els sorolls són sons produïts pels animals i les fonts sonores són els mateixos animals. Més tard, el joc es farà amb fonemes i lletres. Distribuiu els animals de joguina o els dibuixos un per a cada nen o nena i pregunteu "Quin animal fa aquest soroll?". Feu les diferents onomatopeies: <i>bup bup</i> , <i>miau</i> , <i>piu-piu</i> , <i>kikiriki</i> , <i>muu</i> , <i>beee</i> ... L'infant aixeca el dibuix o l'animal de joguina perquè els altres nens el vegin mentre respon: "És un (gat) que fa (miau)".
	Nota Molts nens i nenes poden trobar aquesta activitat força senzilla. En aquest sentit, és una activitat ideal per acompanyar-ne altres de més dificultat perquè tots els infants sentin que han tingut èxit en alguna activitat cada dia. Atenció, però, ja que, precisament per ser fàcil, els nens poden avorrir-se molt aviat si no es va variant.
	Variacions Buscar llibres de contes on surtin animals que corresponguin als de joguina o als dibuixos que s'han distribuït entre els infants de la classe. Cada vegada que surt el nom d'un animal en el conte, els nens el substitueixen pel soroll que fa aquest animal. El nen que té la joguina o dibuix de l'animal corresponent, l'ensenya als companys.

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: Xiuxiuejar el nom

	Objectiu Que els infants puguin captar un so específic d'entre diversos sons similars que ja ha escoltat anteriorment.
	Material Un mocador per tapar els ulls.
	Activitat Agafar un nen, "l'infant que escolta" i portar-lo a un racó de la sala on li direu, en secret, el nom d'un dels companys de la classe. Aleshores, tapeu-li els ulls. Mentrestant, tots els altres nens estan asseguts en cercle, xiuxiuejant els seus propis noms. L'adult guia "l'infant que escolta" al voltant del cercle, perquè escolti el nom seleccionat. Quan reconeix el nom que se li ha dit, abraça el company que té el nom que ha reconegut.

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: El joc dels disbarats (sense sentit)

	Objectiu Desenvolupar l'habilitat dels nens i nenes perquè notin les diferències entre el que esperen escoltar i el que realment escolten.
	Material Contes i poemes molt treballats i coneguts pels infants.
	Activitat Convideu els nens a seure i tancar els ulls perquè es concentrin millor en el que sentiran. Aleshores reciteu o llegiu en veu alta un poema o conte que sigui ben conegut per ells però, aquesta vegada, canviant paraules o construccions de manera que esdevingui sense sentit. El que es demana als alumnes és que detectin els canvis quan aquests es donin. Quan ho facin, animeu-los que expliquin perquè està malament. Com el joc es pot repetir amb diferents variacions al llarg del any, també pot servir per afinar la consciència de la fonologia, de les paraules, de la sintaxi i de la semàntica del llenguatge dels nens. D'acord amb la llista, es pot modificar qualsevol text en diferent grau i nivell, incloent-hi fonemes, paraules, estructures gramaticals i significació. Per això, el joc es pot aprofitar per ser utilitzat de forma variada i motivadora al llarg de tot el curs. Amb tot, al començament, és important que els canvis modifiquin el sentit, el significat i l'estructura del text de forma clarament perceptible. Les modificacions que es poden fer en poemes i contes familiars per arribar al "sense sentit" poden referir-se a: • Utilitzar paraules que signifiquin el contrari (gegant molt gran per molt petit). • Substituir paraules (tres porquets per tres gatets). • Canviar l'ordre de les paraules (es volien fer una casa per es volien casa fer una). • Invertir l'ordre dels esdeveniments. • Substituir parts de les paraules (rateta per raqueta, caçador per cucudur, mel per pèl...).
	Nota No oblideu alternar de forma imprevisible les preguntes a tot el grup o a algun infant en concret.
	Recursos a la xarxa • Una mà de contes • Una mar de contes • Recull de webs de poesia • Recull de poemes de Nadal • Poemes de l'EDU 365.cat • Contes bojós

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: El joc del telèfon (el joc del xiuxiueig)

	Objectiu Exercitar l'habilitat dels nens i nenes a superar distraccions i formes de pronunciació diferents mentre escolten el que es diu.
	Activitat Fer seure l'alumnat en cercle. Aleshores xiuxiuegeu alguna cosa a l'infant que teniu a l'esquerra; aquest infant ha de xiuxiuejar el que ha sentit al seu company de l'esquerra i així progressivament. El joc continua, infant per infant, seguint l'ordre de les agulles del rellotge, fins arribar a l'últim nen o nena que ha de dir en veu alta allò que ha sentit. Cal tenir en compte que aquest joc és difícil per diverses raons. El més petits poden necessitar practicar primer, el passar al de l'esquerra; això es pot fer demanant que cadascú doni un copet a l'espatlla del del costat, seguint el torn o bé que es vagin passant un objecte, cadascú al company de l'esquerra. Per fer el joc lingüístic més fàcil, intenteu posar els infants en grups petits (no més de cinc inicialment). Comenceu amb paraules, després continueu amb frases senzilles i finalment amb oracions més complexes, a mesura que els infants vagin desenvolupant l'habilitat i esdevenint més madurs.
	Nota Cal que vosaltres us col·loqueu al costat dels nens per ajudar-los a entendre el missatge i que el transmetin de forma efectiva al company de l'esquerra. En el cas que hi hagués diversos infants a la classe amb dificultats de parla o de llenguatge, és millor no fer aquest joc.

Jocs de consciència fonològica

Tipologia d'activitats: Jocs d'escoltar

Activitat: Recordes? (seqüència d'ordres)

	Objectiu Exercitar l'habilitat dels nens de recordar i executar accions en passos seqüenciats i, en general, per desenvolupar l'escolta atenta que és necessària per entendre i seguir instruccions verbals.
	Material Targes (cartes) amb dibuixos o fotografies.
	Activitat Aquest és un joc d'instruccions seqüenciades. Ensenyar a l'infant com es fa per completar una sèrie d'accions (p. ex.: "Aixeca't, aguantat amb una cama, vés saltant a peu coix fins a la porta i crida Oh!"). Mentrestant, la resta de nens ha d'escoltar i fixar-se atentament en si el company segueix correctament les instruccions, és a dir, si segueix les instruccions correctes en l'ordre adequat. Les primeres vegades que es faci aquest joc, cal que les instruccions siguin relativament senzilles i curtes. Quan es repeteixi, i d'acord amb l'habilitat de cada infant en particular, es pot incrementar tant la llargària com la complexitat sintàctica de les instruccions per mantenir el nivell d'exigència adequat perquè es pugui produir l'aprenentatge. En particular, aquest joc i les seves variacions ofereixen una especial oportunitat per desenvolupar en els infants la consciència i la comprensió de preposicions, adverbis i conjuncions, connectors de frases i partícules espacials com damunt/sota, davant/darrera; després, al mig, enfront de, al final, mentre, fins que... A continuació es donen alguns exemples: 1. Fàcil: "Ves cap a la taula. Agafa el llapis". 2. Més difícil: "Gateja sota la taula. Aixeca't. Agafa tres llibres. Somriu". 3. Molt difícil: "Aguanta't sobre el peu dret. Fes quatre salts cap a la taula. Agafa dos llapis blaus mentre somrius a la Rosa".
	Nota Observeu atentament els infants per determinar qui necessita d'alguna ajuda especial o més pràctica.
	Variacions • Animar a un infant perquè doni instruccions a un altre. Per incrementar la participació, es pot dividir la classe en grups de quatre o cinc nens. • Amb nens més petits, pot ser un suport acompanyar les instruccions orals amb fotografies o dibuixos. • Quan els nens dominin el joc, pot ser divertit per a tota la classe i una forma de exercitar i estendre aquestes habilitats d'atenció i de llenguatge.